

РЕЦЕНЗИЯ
на дисертационен труд
на тема: „Медико – социална характеристика на раковата болка
(проучвания в Северозападна България)”, за присъждане на
образователната и научна степен “доктор” по научна специалност
„Социална медицина и организация на здравеопазването и
фармацията”

Докторант: д-р Николай Радев Йорданов

Научен ръководител: проф. д-р Силвия Александрова-Янкуловска, дмн

Рецензент: проф. д-р Елена Шипковенска, д.м.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е предназначен за обсъждане от научно жури , определено със Заповед № 2902/16.12.2015 г. на Ректора на МУ- Плевен.

Данни за докторанта

Д-р Николай Радев Йорданов завършва медицина през 1986 г. в ВМИ- Варна. От 1986 до сега работи като лекар в Първостепенна Окръжна клинична болница „Хр. Ботев“ – Враца – Клиника по нефрология и хемодиализа и като Началник на отделение Палиативни грижи при Комплексен Онкологичен Център – Враца.

Той има призната специалност по Анестезиология и реанимация (1991г.) и е Магистър по „Здравен мениджмънт ” във ФОЗ, София (2013 г.). Д-р Йорданов е преминал през разнообразни форми на следдипломна квалификация и специализации у нас и в чужбина, сред които по-значими са курсовете по Грижи за терминално болни пациенти и интензивен курс по палиативна медицина в Познан, Будапеща, Варшава, Виена, Стокхолм. Владее английски и руски език - писмено и говоримо.

Членува в редица национални и международни асоциации като Българска Асоциация по Медицинска Онкология , Европейска Асоциация по Палиативни Грижи, Европейско Дружество по Медицинска Онкология, Американската Академия за Хосписни и Палиативни Грижи и др.

Целият професионален път и научна продукция на д-р Йорданов показват едно непрекъснато израстване като специалист и изследовател с национален авторитет в областта на палиативната медицина, което се подкрепя й от

документираниите 11 цитирания от чужди автори. Важен етап в професионалното му и научно развитие е заеманата позиция на Началник отделение Палиативни грижи при Комплексен Онкологичен Център – Враца и асистент към „Катедра Медико – социални науки” МУ– София, филиал „Проф. д-р Иван Митев” – Враца, което му позволява да разработи настоящия дисертационен труд.

1. Актуалност и значимост на дисертационния труд

Темата представлява интерес поради широкото разпространение на онкологичните заболявания и изпитваната болка от повечето болни от рак, като пряко следствие на болестта, като страничен ефект на лечението при инвазивни терапевтични манипулации или като проява на психологически страдания. Въпреки че средствата за облекчаване на болката са широко разпространени в повечето страни по света, употребата им често е ограничена. Опасенията за „пристрастяване”, предписването на неподходящи дози и неразбирането на значението на подкрепящата, немедикаментозна терапия са довели до това, че контролът на болката при пациенти с онкологично заболяване, да бъде в много голяма степен недостатъчен.

В този смисъл, дисертационната разработка е актуална, много навременна, с оригинален характер и запълва празнота в медико-социалната сфера на научното познание.

2. Познания на дисертанта по темата на дисертационния труд

Цялостното представяне на работата показва, че дисертантът притежава добра теоретична и практическа подготовка в областта на лечение на болката при онкологично болни, палиативни грижи и психоонкология.

3. Характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа 190 стандартни страници, включващ текст, който е аргументиран с 38 фигури и 33 многомерни таблици и е подкрепен с 10 приложения. Изложението е стегнато и добре структурирано. Материята е подходящо илюстрирана.

Библиографската справка включва 222 източника, от които 28 на кирилица и 194 на латиница. Използваните литературни източници са във връзка с поставените дисертационни задачи. Голяма част от представените трудове са от последните 10 – 15 години. Значителен е броят на заглавията след 2006 г., както и на източниците от интернет, което е свързано със специфичността на темата.

Въведението започва с изложение на значимостта на проблема и на актуалността му за развитието на палиативните грижи, така и в обучението, изследването и лечението на болката при рак. Обосновава се необходимостта

от провеждане на проучване за необходимостта за събиране на реална и достоверна информация относно честотата на болката при рак, влиянието, което тя оказва върху живота на пациента, качеството на нейното лечение и бариерите от медицинско, социално и законово естество пред постигането на адекватно и ефективно лечение. Постава се акцент върху необходимостта от повишаване на знанията и професионалната квалификация на здравните специалисти и се правят конкретни предложения за законови промени, които биха спомогнали за по-доброто лечение на болката при рак.

В първа глава на литературния обзор са представени проучвания за оценка на психологическите страни на преживяването на болката и свързаните с нея поведения. Направени са изводи, че облекчаването на болката при пациенти, страдащи от рак, не трябва да се предприема самостоятелно, а като част от цялостните палиативни грижи. Преодоляването на другите симптоми на рака, както и психологичните, социалните и душевните проблеми на болните са от първостепенно значение. Опитите да се облекчи болката, без да се обърне достатъчно внимание на останалите страдания не водят до добри резултати, тъй като в основата на всяка болка има сетивна компонента, която бива модифицирана от емоционално-афективната, духовната и социално-културна интерпретация на болния. За първи път в социално-медицинско изследване у нас се отделя специално внимание на социалния капитал като специфична детерминанта на качеството на живот.

Състоянието на проблема е поднесено съвременно и целесъобразно структурирано, а научната литература е аналитично интерпретирана. Изведени са основните изследователски въпроси, които са заявени и като основни аспекти на проучването на докторанта.

4. Методично съответствие на възприетия изследователски подход

За реализиране на поставените в дисертационния труд задачи е подбран оригинален инструментариум за оценка на силата на болката, за оценка на качеството на провежданото медикаментозно лечение, за оценка на качеството на живот, социологически метод, методите на описателната статистика, графичен анализ, корелационен анализ и е осъществена подходяща статистическа обработка чрез програмите MS Excel 2013 и SPSS v.19. Дисертантът е демонстрирал добро познание при събиране на материала, обработката и анализа на данните, което гарантира достоверност на резултатите.

5. Резултати и обсъждане

Получените резултати са структурирани в 6 класа: 1) Честота на раковата болка сред пациентите лекувани в ОПГ на КОЦ – Враца за периода 2009 – 2013 г. 2) Анализ на свързаните с пациентите бариери пред постигане на оптимален контрол на онкологичната болка 3) Болка и качество на живот

измерени с EORTC-QLQ-C15-pal 4) Проучване и оценка на знанията на лекари от областите Враца и Монтана по проблема за раковата болка и нейното лечение 5) Проучване и оценка на знанията на специалисти по здравни грижи от областите Враца и Монтана и сред преподаватели и студенти от филиала на МУ-София във Враца по проблема за раковата болка и нейното лечение 6) Изследване на бариерите и отношенията на специалистите по здравни грижи спрямо раковата болка след проведено обучение по проблема.

Резултатите са представени в графичен и табличен вид със съответния коментар. Представена е богата емпирична информация относно честотата на болката при рак, влиянието, което тя оказва върху живота на пациента, качеството на нейното лечение и бариерите от медицинско, социално и законово естество пред постигането на адекватно и ефективно лечение.

Установено е, че честотата на болката при рак зависи от вида на онкологичното заболяване и стадия на неговото развитие, като при болни с авансирало заболяване тя варира в границите от 44% до 73%. Получените резултати, със значителна степен на достоверност ($p < 0.001$), категорично доказват, че не само наличието на болка, но и нейната интензивност, оказват влияние върху ежедневието, съня и взаимоотношенията на болните с околните и е причина за значително по-високо ниво на тревожност сред пациентите с болка. Контролът на раковата болка изпитвана от пациентите с онкологични заболявания от Северозападна България представлява нерешен медико-социален проблем. Недостатъчните знания по проблемите на болката при рак и нейното лечение играят основна роля при формирането на бариерите измерени сред болните с онкологични заболявания. Знанията на пациентите, лекарите и специалистите по здравни грижи по проблема за раковата болка и нейното лечение са недостатъчни и са важна причина за лош контрол на раковата болка.

Изводите логически следват анализа и обсъждането на резултатите. Те са добре обосновани и дадени достатъчно подробно, като дават точна представа за огромното количество натрупана фактология.

Лично участие на автора

Авторът е участвал лично във всички етапи на проучването: в планирането, в изработване на дизайна на проучването, в ръководството, координацията и контрола при събиране на първичната информация, в анализа и интерпретацията на данните.

Дисертационният труд е написан на стилистично добър език, дава пълна представа за извършената от автора изследователска работа. Поставените задачи са решени и формират научно-приложните приноси на работата.

Препоръките са отправени към Министерски съвет, МЗ, Министерство на труда и социалната политика, НЗОК, БЛС, Българска Асоциация на Професионалистите по Здравни Грижи, Българско Онкологично Дружество, Българска Асоциация за изучаване и лечение на болката и др.

Дисертантът е постигнал няколко **съществени резултати** по отношение на:

1. Цялостното обхващане на проблема: *„раковата болка като важен фактор повлияващ качеството на живот на болните и тяхното лечение»*. За първи път у нас е извършено комплексно проучване с прилагане на унифициран международно приет инструментариум за оценка на интензивността на болката и качеството на провежданото медикаментозно лечение. Използвани са различни източници на информация и са обхванати всички ключови елементи, които имат доказано отношение към постигането на оптимален контрол на раковата болка – здравна политика и законодателство, доставчици на здравни услуги и болни като ползватели на здравна помощ.
2. Проучването има подчертан иновативен характер по своята постановка. Успешно са използвани различни количествени и качествени статистически методи за получаване на необходимите доказателства за защита на издигнатите хипотези. За първи път в социално-медицинско изследване у нас се отделя специално внимание на социалния капитал като специфична детерминанта на качеството на живот.
3. За първи път у нас се анализира емпирична информация относно честотата на болката при рак, влиянието, което тя оказва върху живота на пациента, качеството на нейното лечение и бариерите от медицинско, социално и законово естество пред постигането на адекватно и ефективно лечение.
4. Трудът допринася за решаването на съществени управленски и здравно-политически проблеми (дефицити в контрола на рака, изоставане от съвременното лечение за овладяване на болката и т.н.)
5. Представени са логически и добре аргументирани предложения за утвърждаване национални стандарти по Палиативни грижи и Национален стандарт за лечение на болката и методичното ръководство по психоонкология с най-добри подкрепящи грижи МОРЕ 2015 г.
6. Разработката спомага за въвеждане на съвременно студентско и следдипломно обучение.

Публикации

Авторът е представил списък от 3 статии публикувани в български списания. Във всички публикации д-р Н.Йорданов е първи автор. Той има и 2 участия в конференции, една от които е с международно участие. Това показва неговата активна роля в разработването на дисертационния труд.

Автореферат.

Авторефератът е изготвен в съответствие с изискванията за присъждане на образователната и научна степен "ДОКТОР" и синтезира съдържанието на дисертационната разработка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представеният дисертационен труд се отличава с изключителна актуалност, оригиналност, методическа иновативност и прецизност. Изведените теоретични и приложни приноси заслужено биха намерили място в бъдещи изследвания в областта на общественото здравеопазване.

Дисертационният труд „Медико-социална характеристика на раковата болка” напълно отговаря на изискванията на Правилника за развитие на академичния персонал в Медицински университет - Плевен, поради което предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователна и научна степен „доктор” на д-р Николай Радев Йорданов.

10.01.2015 г.

Рецензент:

/Проф. Елена Шипковенска, дм/